

Κοινωνικός διάλογος ή κοινωνία του μονολόγου
του Κώστα Σημίτη

Η κυβερνητική πολιτική των τελευταίων μηνών έφερε στο προσκήνιο το ερώτημα γιατί στον τόπο μας δεν υπάρχουν συναινετικές διαδικασίες, που να δίνουν λύση στις κοινωνικές αντιπαραθέσεις και να αποτρέπουν χασομικές καταστάσεις. Ο Κ.Τσουκαλάς σε συνέντευξή του στην Ελευθεροτυπία (14.9.92) διαπίστωνε ότι "έχουμε φτάσει στη δημοψηφισματική Δημοκρατία". "Το μόνο αντίδοτο είναι η πολιτική εξουσία να παραχωρήσει ένα μέρος των προνομίων της σε θεσμούς διαλόγου". Ο Γ.Βότσης στο ίδιο φύλλο τόνιζε ότι κυβέρνηση και αντιπολίτευση προσπαθούν να επιβάλλουν τις απόψεις τους "χωρίς συναινετικές διαδικασίες, χωρίς διαπραγματεύση, χωρίς διάλογο... Με τον τσαμπουκά κοντολογής".

Ο κοινωνικός διάλογος εμφανίζεται σ'έναν τόπο κουρασμένο και αηδιασμένο από αναμετρήσεις ως σανίδα σωτηρίας. Μπορεί να είναι; Μπορεί να υπάρξει σε μια εποχή οικονομικής κρίσης, όπου το ζητούμενο είναι η κατανομή των βαρών και όχι η κατανομή των κερδών; Ποια είναι η αιτία που δεν υπήρξε μέχρι σήμερα; Και προπαντός πώς μπορεί να υπάρξει αύριο;

Η απάντηση μπορεί να συνοψιστεί σε τρεις λέξεις: Με ισχυρή κοινωνία. Η έντονη κοινωνική αντιπαλότητα, το "γενικό ξεχαρβάλωμα των θεσμών" και "η παρακμιακή αποσύνθεση" οφείλονται στο ότι σχεδόν το σύνολο των προβλημάτων του τόπου λύνονται μέσα από διαδικασίες, όπου η κεντρική πολιτική εξουσία, -κυβέρνηση και συνδεδεμένα με αυτήν οικονομικά και κοινωνικά συμφέροντα-, έχουν τον αποφασιστικό λόγο. Το αντίδοτο: Να ανατρέψουμε το σύστημα αυτό που συνεπάγεται τον αυταρχικό μονόλογο. Να ισχυροποιήσουμε τις αντεξουσίες, την κοινωνία.
Θα προσπαθήσω να τεκμηριώσω τη θέση αυτή.

Ελληνική κοινωνία. Παράδοση αυταρχικού καπιταλιστικού κρατισμού

Η ελληνική κοινωνία χαρακτηρίζεται από την υπερτροφία της πολιτικής εξουσίας, η οποία εκδηλώνεται με υπερτροφία του κράτους. Το κράτος έχει επεκτείνει την παρέμβασή του σε όλους τους οικονομικούς και κοινωνικούς χώρους και ρυθμίζει σχέσεις μονολογικά και αυταρχικά, σχέσεις που σε άλλες χώρες διαμορφώνονται από την αγορά και τους μηχανισμούς της ή από την κοινωνία των πολιτών και το διάλογο.

Τόσο η οικονομία όσο και η κοινωνία περιστρέφονται ως δορυφόροι γύρω από το κράτος. Οι επιχειρήσεις και οι επιχειρηματίες αναπτύχθηκαν σε μια συμβιωτική σχέση εξάρτησης από το κράτος και την πολιτική εξουσία, καθώς από τις αποφάσεις τους εξαρτιώταν σε μεγάλο βαθμό η οικονομική επιτυχία. Από την άδεια ίδρυσης επιχειρήσεων, την επιδότηση της επένδυσης, τον αποκλεισμό ή τον περιορισμό του ανταγωνισμού, την ανάθεση παραγγελιών, την πολιτική τιμών, τη δασμολογική επιβάρυνση των εισαγωγών, την παρέμβαση σε ερχασιακές διαφορές μέχρι την εξασορά της μη

κερδοφόρας επιχείρησης, το κράτος αποτελούσε και αποτελεί τον κυρίαρχο πόλο αναφοράς της επιχειρηματικής δράσης. Οι επιχειρηματικές στρατηγικές αποδεικνύονται επιτυχείς ή ανεπιτυχείς στο βαθμό που κατορθώνουν να προσεταιριστούν την κρατική πολιτική. Η λογική της οικονομικής αποτελεσματικότητας στις αγορές δεν ήταν η κυρίαρχη κατεύθυνση της επιχειρηματικής πράξης και παραμένει σε ορισμένους τομείς πάντα δευτερεύουσα.

Αλλά και η κοινωνία, τα ελεύθερα επαγγέλματα, οι οργανώσεις των εργαζομένων, η εκκλησία, ο τύπος, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα βρίσκονταν σε μια συμβιωτική σχέση μονόδρομης εξάρτησης από την πολιτική εξουσία και τους πόρους που διαχειρίζεται. Ο καθένας ανάλογα με τις προσβάσεις και την ισχύ των πολιτικών πατρώνων του αντλούσε και αντλεί μερίδιο απ' αυτούς τους πόρους.

Ακόμη και στο χώρο της επιστήμης, κατ'εξοχή χώρο έρευνας και διαλόγου, η πολιτική εξουσία δημιουργεί ιεραρχικές σχέσεις. Η διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια των πανεπιστημίων είναι περιορισμένη. Κέντρα έρευνας ή προγράμματα έρευνας εξασφαλίζουν οι κοντινοί της εξουσίας πολλές φορές γιατί το αξίζουν, αλλά όχι μόνο γι' αυτό.

Ο αυταρχικός κρατισμός έχει και τη λειτουργία των πολιτικών κομμάτων. Τα αρχηγικά κόμματα με μονοκρατική συγκεντρωτική ηγετική δομή, στα οποία η κατανομή εξουσιών έχει τη μορφή πυραμίδας, αποδείχτηκαν οι πιο αποτελεσματικές μορφές οργάνωσης στον αγώνα για την κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας. Με τη συγκέντρωση των εσωκομματικών εξουσιών στα χέρια ενός επιτυγχάνεται καλύτερα η ομογενοποίηση των συμφερόντων και η ενιαία έκφρασή τους. Αποφεύγονται χρονοβόρες διαδικασίες διαλόγου, συμβιβασμοί και επικίνδυνες προγραμματικές αποφασητικές. Η σύνθεση επιτυγχάνεται σύντομα με μονο-λογικές διαδικασίες, όπου η αναγκαία νομιμοποίηση των αποφάσεων στηρίζεται στη харισματικότητα της ηγεσίας και το λαϊκίστικο λόγο. Το κόμμα διαμορφώνεται έτσι σε μηχανισμό κατάληψης και διαχείρισης της εξουσίας και όχι κοινωνικής αλλαγής. Είναι το κύριο όργανο για τον αγώνα απόσπασης και αναδιανομής κρατικών πόρων. Ένα τέτοιο κόμμα, αιχμή του δόρατος στην υπέρ όλων μάχη για την κατάκτηση της κρατικής εξουσίας και την κυριαρχία επί της κοινωνίας καταλαμβάνει ανώτερη ιεραρχική θέση, πολιτικά και κοινωνικά, από τις κοινωνικές επαγγελματικές ή άλλου είδους οργανώσεις και κοινωνικούς χώρους.

Ο προσανατολισμός των οργανώσεων αυτών, που άλλωστε πολύ συχνά ιδρύθηκαν από κομματικούς υπολογισμούς, προς τα κόμματα, η κομματικοποίηση δηλαδή των συνδικαλιστικών οργανώσεων, αλλά και χυναικείων κινήσεων, κινημάτων ειρήνης, πολιτιστικών προσπαθειών, τους αφαιρεί, σε διαφορετικό βαθμό βέβαια, τη δυνατότητα να αποτελούν αυτόνομες πηγές αποφάσεων. Δεν είναι ο διάλογος υπό τις προϋποθέσεις αυτές το μέσο συντονισμού της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής δράσης. Μέσο συντονισμού είναι η κομματική αρχηγική απόφαση. Τον τελευταίο λόγο έχει η εξουσία που απορρέει από την ιεραρχία.

Οι ιεραρχικές πολιτικές δομές καλλιέργησαν βέβαια ανάλογες συμπεριφορές-στάσεις και αξίες. Στα πλαίσια του ιεραρχικού τρόπου συντονισμού της συλλογικής προσπάθειας οι συμπεριφορές που είναι συμβατές είναι η υπακοή και η εξέγερση. Υπακοή επενδυμένη ως κομματική ή ταξική πειθαρχία που οδηγεί στην απευπόληση της ατομικής ευθύνης και τη μετάθεσή της στα ιεραρχικά ανώτερα όργανα. Υπακοή που συνεπάγεται την έλλειψη αίσθηματος ηθικής ευθύνης. Η εξέγερση είναι η κυρίαρχη δυνατότητα κριτικής στάσης και διαφοροποίησης, μια που άλλες μορφές έκφρασης διαφορετικής γνώμης είτε αποκλείονται στις μονο-λογικές διαδικασίες, είτε, όταν εκφράζονται, είναι πολιτικά μεμπτές ως προσπάθειες προσωπικής προβολής ή ως αντικειμενική υπονόμηση. Αλλά η εξέγερση οδηγεί απλώς σ'ένα εξασιασμένο αυτοακρωτηριασμό και εξορία στο κοινωνικοπολιτικό περιθώριο. Ούτε η δύναμη της προσωπικής γνώμης, ούτε το θάρρος για συμβιβασμούς και υποχωρήσεις, κυρίαρχα στοιχεία για την πραγματοποίηση ενός διαλόγου, αποτελούν στοιχεία που τιμά και προωθεί η πολιτική μας κουλτούρα.

Η άσκηση στο διάλογο ως μέσο προσδιορισμού των όρων της αμοιβαίας αλληλεξάρτησης στα πλαίσια των οικονομικών ή κοινωνικών σχέσεων έχει ατροφήσει. Έχει ατροφήσει ταυτόχρονα η καλλιέργεια δεξιοτήτων και ψυχικών στάσεων και νοοτροπιών στο προσωπικό επίπεδο που υποβοηθούν τη συνεννόηση και τη συναίνεση. "Η πολιτεία του τσαμπουκά" έχει οδηγήσει στον "πολίτη του τσαμπουκά".

Η εξέλιξη αυτή δεν είναι τυχαία. Η Δεξιά ταυτίζει τον κρατισμό που χαρακτηρίζει την ελληνική κοινωνία με το σοσιαλισμό και επιρρίπτει την ευθύνη για τη σημερινή κατάσταση στο ΠΑΣΟΚ και την παραδοσιακή Αριστερά. Αλλά ο κρατισμός είναι δημιουργημά της, είναι η στρατηγική που ακολούθησε από τον περασμένο αιώνα για να ενισχύσει το πελατειακό σύστημα και έτσι την πολιτική της δύναμη, για να ευνοήσει και να προωθήσει τα επιχειρηματικά συμφέροντα που τη στήριζαν, για να ελέγχει την κοινωνία, να προλαμβάνει αντιδράσεις και να εξουσιάζει χωρίς περιορισμούς. Η οθωμανική παράδοση, η ανυπαρξία αστικής τάξης στην εποχή δημιουργίας του ελληνικού κράτους, η έλλειψη μιας κοινωνίας πολιτών με διαδικασίες επίλυσης κοινωνικών διαφορών, η ανάγκη ισχυρής κρατικής παρέμβασης για να αναπτυχθεί η οικονομία δημιούργησαν τις ευνοϊκές συνθήκες για να διαμορφωθεί ο ιδιότυπος ελληνικός αυταρχικός καπιταλιστικός κρατισμός. Όψη του είναι το πελατειακό σύστημα και το κράτος παροχών. Αποτέλεσμά του είναι η κοινωνία χωρίς κοινωνία πολιτών, το πολιτικό σύστημα χωρίς δυνατότητες συναίνεσης και συμβιβασμού, άρα υποβαθμισμένης δημοκρατίας. Συνέπειά του είναι η έλλειψη διαλογικών διαδικασιών στους βασικούς θεσμούς και κοινωνικούς χώρους (κόμματα, συνδικάτα, κοινωνικές οργανώσεις, επιστήμη), η αρνητική αντιμετώπισή τους σε επίπεδο κουλτούρας, η κυριαρχία στα καλύτερα επίπεδα του δημόσιου χώρου σχέσεων μονόδρομης εξάρτησης.

Ο εξουσιαστικός μονόλογος, οι μονο-λογικές διαδικασίες

αποτελούσαν και αποτελούν με αυτές τις προϋποθέσεις το κυρίαρχο πρότυπο, την κυρίαρχη τεχνική καθοδήγησης της κοινωνίας. Η θεσμοθέτηση του κοινωνικού διαλόγου προϋποθέτει έναν άλλο τρόπο λειτουργίας της κοινωνίας, τη συρρίκνωση του κράτους παροχών, την καταπολέμηση της πελατειακής πολιτικής, τη διαμόρφωση κομμάτων κοινωνικής αλλαγής και όχι νομής της εξουσίας και ταυτόχρονα την ενδυνάμυνση της κοινωνίας με την αποκέντρωση αρμοδιοτήτων και εξουσιών, σε όσο το δυνατό πιο αυτόνομες μονάδες, αλλά υποχρεωμένες σε διάλογο και σε συναινετικές διαδικασίες.

Η παραπάνω ανάλυση δίνει ~~και~~ εύκολα την απάντηση γιατί σήμερα δεν είναι εύκολος ο κοινωνικός διάλογος. Κοινωνικός διάλογος που ενδυναμώνει την κοινωνία εξασθενεί το σημερινά διαμορφωμένο κοινωνικοπολιτικό σύστημα. Οι δυνάμεις που το στηρίζουν και στηρίζονται από αυτό αντιδρούν. Ένα τμήμα της αντιπολίτευσης καταδίκασε τη διετή συλλογική σύμβαση του 1990 μεταξύ ΣΕΒ και ΓΣΕΕ. Η κυβέρνηση προτίμησε να αποστασιοποιηθεί πιο έξυπνα. Δεν την καταδίκασε, αλλά δεν την εφάρμοσε. Η απώλεια του ελέγχου της Εργατικής Εστίας όπως και η αυτονομία των οργανώσεων των εργαζομένων και των εργοδοτών δεν μπορούσε να τη βρει σύμφωνη. Δεν πρόκειται να βρει σύμφωνους όλους εκείνους που οραματίζονται ότι σε ένα κέντρο ένα χέρι θα πατά το ένα μόνο κουμπί που θα πειθαρχεί την κοινωνία σε ενιαία κατεύθυνση.

Όρια της κοινωνίας του μονολόγου

Ο κοινωνικός διάλογος ως αρχή του συντονισμού της συλλογικής δράσης είναι αναγκαίος. Η λήψη αποφάσεων σε κεντρικό κρατικό επίπεδο για το σύνολο των προβλημάτων της κοινωνίας είναι πλέον αδύνατη. Η συνεχής αύξηση του όγκου των πληροφοριών που πρέπει να γίνουν αντικείμενο επεξεργασίας, αλλά και η διαφοροποίηση των πολιτικών, κοινωνικών, οικονομικών, επιστημονικών δραστηριοτήτων επιβάλλουν νέους τρόπους συντονισμού.

Η διεθνοποίηση που καταλαμβάνει όλο σχεδόν το φάσμα των κοινωνικών δραστηριοτήτων περιορίζει το βεληνεκές των εργαλείων της κρατικής πολιτικής. Οι κοινοτικές ρυθμίσεις και η ένταξη της ελληνικής οικονομίας στη διεθνή έχουν ενισχύσει σημαντικά το ρόλο της αγοράς. Η επιτυχία των δράσεων κάθε χώρας συναρτάται όλο και λιγότερο από την κρατική αρωγή και περισσότερο από τις ορθές εκτιμήσεις των εξελίξεων της αγοράς και την επιλογή των πιο αποτελεσματικών στρατηγικών στην περιοχή που καθένας κινείται. Περιοχή που δεν περιορίζεται πια στα όρια του εθνικού κράτους, αλλά καθορίζεται από διεθνείς συγκυρίες σε βαθμό ώστε και η αποκλειστική πρόσβαση στους κρατικούς πόρους δεν είναι επαρκής προϋπόθεση επιτυχίας.

Αλλά και η έντονη αντίδραση της κοινωνίας στην εξουσιαστική ρύθμιση ζητημάτων που θα έπρεπε να ρυθμίζονται από τους ίδιους τους ενδιαφερόμενους καθιστούν το διάλογο, ως μέσο συντονισμού των συλλογικών δραστηριοτήτων, επιτακτική ανάγκη. Σε πολλές θεματικές περιοχές (παιδεία, ναρκωτικά, χώρος της οικονομικής

κοινωνικής και εργατικής πολιτικής) αποκρυσταλλώνεται το αίτημα να διαμορφώνονται οι λύσεις μετά από ευρύτερο διάλογο και η χρήση των πόρων που ελέγχει ο κρατικός μηχανισμός να μην καθορίζεται μόνο σε συνεργασία με όσους έχουν πρόσβαση στην εξουσία.

Μόνο με τον κοινωνικό διάλογο μπορεί να επιτευχθεί:

- α. η λήψη υπόψη όλων των δεδομένων,
- β. η επιλογή βάσει των δεδομένων της στρατηγικής με το μέγιστο κοινωνικό όφελος και τη μεγαλύτερη κοινωνική συναίνεση,
- γ. η κινητοποίηση περισσότερων πόρων και ανθρώπων για την προχρηματοποίηση των αποφάσεων
- δ. η βιωσιμότητα ^{των} επιλογών και τέλος
- ε. η ισχυροποίηση της κοινωνίας, η δημιουργία άλλων πόρων εξουσίας, η επέκταση της δημοκρατίας.

Ο διάλογος δεν είναι πάντα δυνατός. Οι κοινωνικές αντιθέσεις και αναμετρήσεις δεν θα πάουν να υπάρχουν. Ιδίως σε περιόδους οικονομικής ύφεσης οι κοινωνικές ομάδες δεν είναι συνήθως πρόθυμες να δεχτούν περιορισμό των όσων θεωρούν "κεκτημένα δικαιώματα". Αλλά η ύπαρξη ενός θεσμοποιημένου κοινωνικού διαλόγου μπορεί ακόμη τότε να έχει δημιουργήσει στάσεις και συμπεριφορές, οι οποίες μπορούν να βοηθήσουν στην εξεύρεση λύσεων. Διαφορετική θα είναι η εξέλιξη των γεγονότων σε περίπτωση που αποτελεί βασική κοινωνική επιδίωξη η συναίνεση και όχι η αντιπαλότητα.

Ψευδαισθήσεις κοινωνικού διαλόγου

Παρά την παραδοχή της αναγκαιότητας του κοινωνικού διαλόγου αυτό που προσφέρεται είναι περισσότερο ψευδαισθηση διαλόγου.

Ο υποτιθέμενος "διάλογος για την παιδεία" ήρθε στο τέλος σχεδόν του ακαδημαϊκού έτους. Η επιλογή του χρόνου δεν έγινε με σκοπό την αριστοποίηση των αποτελεσμάτων, αλλά την ελαχιστοποίηση των αντιδράσεων. Οι εταίροι του διαλόγου αντιμετωπίζονται κυρίως ως αντίπαλοι που πρέπει να εξουδετερωθούν. Πίσω από την πρόσωση του διαλόγου κρυβόκελ η αυταρχική μονο-λαχική ρύθμιση που θα επιβληθεί με τη βοήθεια των κοινοβουλευτικών διαδικασιών.

Τα εξαγγελόμενα κατά καιρούς από τις πολιτικές ηγεσίες συμβόλαια με τον λαό αφήνουν να αιωρείται η αίσθηση του διαλόγου. Κάθε συμβόλαιο όμως προϋποθέτει δύο αυτόνομες πηγές εξουσίας και βούλησης που έχοντας επαρκείς πληροφορίες δεσμεύονται εθελοντικά να υλοποιήσουν το περιεχόμενό του. Στην προκειμένη περίπτωση το συμβόλαιο με το λαό στην καλύτερη περίπτωση είναι μονόλογος προς το λαό, εξαγγελία υποσχέσεων που περισσότερο δεσμεύουν εκείνους που τις αποδέχονται παρά εκείνους που τις αναλαμβάνουν.

Ο όρος συμβόλαιο είναι άλλωστε παραπλανητικός, αφού η άλλη πλευρά (οι υποψήφιοι ψηφοφόροι) δεν έχουν επαρκείς πληροφορίες για να κρίνουν, ικανότητα κυρώσεων σε περίπτωση αθέτησης του συμβολαίου και βέβαια καμιά δυνατότητα να διαπραγματευτούν. Ουσιαστικά το κατ'ανάγκη αόριστο εκλογικό πρόγραμμα ωραιοποιούμενο ως συμβόλαιο

με το Λόγος δεν μπορεί να υποκαταστήσει την αναγκαιότητα για αυθεντικό, συνεχή, συγκεκριμένο, οργανωμένο θεσμικά κοινωνικό διάλογο.

Τέτοιου είδους "ψευδαισθήσεις διαλόγου" δεν μπορούν να επιτύχουν αυτό που υπόσχονται. Δεν μπορούν να επιτύχουν συναίνεση ως προς τους στόχους, δέσμευση και αυτενέργεια για την υλοποίησή τους. Δεν μπορούν να επιτύχουν την υπέρβαση της κάθετης πολιτικής διάρρησης σε δύο στρατόπεδα σε θέματα στα οποία η υπέρβαση είναι αναγκαία και δυνατή. Δεν μπορούν να οδηγήσουν στην αφύπνιση της κοινωνίας, στο ξεπέρασμα της αδιαφορίας.

Ειδικά στο πεδίο της οικονομικής εργατικής και κοινωνικής πολιτικής ο Κοινωνικός Διάλογος χρειάζεται τόσο την πολιτική βούληση όσο και το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο για να υπάρξει. Ποικιλάνυμα όργανα όπως το Συμβούλιο Κοινωνικής και Οικονομικής Πολιτικής (Σ.Κ.Ο.Π.) ή αρχότερα το Εθνικό Συμβούλιο Ανάπτυξης και Προγραμματισμού (Ε.Σ.Α.Π.) δεν λειτούργησαν μέχρι σήμερα ουσιαστικά. Οι συζητήσεις ήταν μια συνέχεια παράλληλων μονολόγων. Κάθε συμμετέχων θεωρούσε επιβεβλημένο να εκθέσει και να επιμείνει στη δική του άποψη. Οι ομιλίες απευθύνονταν προς το κοινό και όχι προς τους συνομιλητές. Ζητούμενο δεν ήταν μία λύση, αλλά η μη υποχώρηση. Τούτο γιατί ήταν φανερό ότι τον τελευταίο λόγο θα είχε η παρούσα στη συζήτηση αλλά σιωπούσα κυβέρνηση. Η μάχη θα έπρεπε να δοθεί στα παρασκήνια. Στο προσκήνιο έπρεπε να παιχθεί το θέατρο της ταξικής συνέπειας.

Προϋποθέσεις Κοινωνικού Διαλόγου

Για να έχει ο κοινωνικός διάλογος πιθανότητα επιτυχίας πρέπει να υπάρξουν ή να δημιουργηθούν αρκετές προϋποθέσεις. Μερικές συνδέονται με τα εξής ζητήματα:

1. Αντιπροσωπευτικότητα: Συμμετέχουν όσοι εκπροσωπούν τον ενδιαφερόμενο κοινωνικό, οικονομικό ή πολιτιστικό χώρο. Πρέπει να είναι αντιπροσωπευτικού χώρου και όχι σωματεία-σφραχίδες ή προέκταση κομματικών μηχανισμών από τους οποίους θα ελέγχονται με κομματικούς υπολογισμούς. Ζητούμενο δεν είναι ο διπλασιασμός της πολιτικής εκπροσώπησης, αλλά η αυθεντική κοινωνική εκπροσώπηση.

2. Ικανότητα αυτοδέσμευσης: Κάθε πλευρά που συμμετέχει πρέπει να έχει τη δυνατότητα να συμβάλλει αυτοδύναμα στην τήρηση των συμφωνιών που θα προκύπτουν μέσα από το διάλογο.

3. Η σχέση των συμμετεχόντων πρέπει να ορίζεται από τους ίδιους ως μόνιμη σχέση αλληλεξάρτησης και διαρκούς ανταλλαγής με κοινά, αλλά και ανταγωνιστικά συμφέροντα. Αισθάνονται εταίροι-ανταγωνιστές.

4. Ο διάλογος οδηγείται συνήθως σε αποτυχία, όταν υπάρχει μεγάλη ασυμμετρία διαπραγματευτικής ισχύος ή όταν μια από τις πλευρές είτε γιατί διαθέτει μονοπωλιακή δύναμη είτε γιατί μπορεί να χρησιμοποιήσει ειδικά μέσα πίεσης δεν είναι διατεθειμένη σε

διαπραχμάτευση. Για να αντιμετωπιστούν παρόμοιες καταστάσεις πρέπει ο κύκλος των συμμετεχόντων να εξασφαλίζει την ύπαρξη διαπραχματευτικής δύναμης και για τις δύο πλευρές. Πρέπει να εξασφαλίζει επίσης διαπραχμάτευση και με βάση γενικότερα κριτήρια που να αφορούν τις οικονομικές προοπτικές της χώρας, την ανάπτυξη, τα συμφέροντα των καταναλωτών και του κοινωνικού συνόλου. Ο συντεχνιακός κατακερματισμός είναι μια από τις αρνητικές παραμέτρους για την προώθηση του κοινωνικού διαλόχου. Ενδυναμώνει τη νοστροπία της επιδίωξης ειδικών ρυθμίσεων σε ειδική συναλλαγή με το κράτος και της ανενδοίαστης χρήσης των όποιων όπλων -αποχή από την εργασία, απεργία, καθυστέρηση της προσφοράς εργασίας- παρά το κόστος, το οποίο έχουν για τους καταναλωτές και το κοινωνικό σύνολο. Επιδίωξη πρέπει να είναι η οργάνωση του διαλόχου με τρόπο ώστε να περιορίζει τη συντεχνιακή, δηλαδή την ιδιοτελή και αδιάφορη ως προς την επίπτωση για το κοινωνικό σύνολο, τοποθέτηση των προβλημάτων.

5. Το κράτος, αν θέλει να βοηθήσει το διάλοχο, πρέπει να δημιουργήσει το χώρο ελευθερίας από τον οποίο θα προκύπτουν τα θέματα του διαλόχου. Η διαπραχμάτευση θα είναι χωρίς επαύριο, αν κάθε λύση εξαρτάται από τη συναίνεση της πολιτείας. Όπως θα είναι επίσης χωρίς επαύριο, αν οι κοινωνικοί εταίροι λύνουν τα προβλήματα με το να επιβαρύνουν το κράτος ερήμην του με το κόστος των λύσεων.

Η θεσμική υποδομή που θα στηρίξει και εντός της οποίας θα διεξάχεται ο συνεχής, συγκεκριμένος, ουσιαστικός και αυθεντικός διάλοχος ακόμη λείπει. Σε κάθε θεματική περιοχή μπορεί να πάρει κι άλλες μορφές.

Στο χώρο της οικονομικής, κοινωνικής και εργατικής πολιτικής σημαίνει τη συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων-ανταχωνιστών στο επίπεδο της επιχείρησης, του κλάδου ή και το εθνικό επίπεδο σε διαδικασία συνεχούς συνεννόησης με τη δημιουργία ανάλοχων θεσμών. Ο διάλοχος αυτός μπορεί να εστιάζεται στη φάση της έρευνας των παραμέτρων των προβλημάτων, της διαμόρφωσης στρατηγικών για την επίλυση των προβλημάτων, αλλά και να αφορά τη διαπραχμάτευση για την κατανομή κόστους και οφέλους από τις εναλλακτικές στρατηγικές. Η συλλοχική αυτονομία και ο θεσμός των συλλοχικών διαπραχματεύσεων μπορούν να αποτελέσουν τη θεσμική υποδομή για το διάλοχο στο στάδιο αυτό. Η λειτουργία του Οργανισμού Μεσολάβησης και Διαιτησίας, η πραχματοποίηση του Ινστιτούτου Εργασίας σε τριμερή βάση και το Ινστιτούτο Υγιεινής και Ασφάλειας της Εργασίας σε διμερή βάση είναι μερικοί θεσμοί που μπορούν να πραχματοποιήσουν τον κοινωνικό διάλοχο.

Η ανάπτυξη θεσμών για μόνιμο και αυθεντικό κοινωνικό διάλοχο συμβαδίζει με τον περιορισμό της αυταρχικής πελατειακής πολιτικής. Συνεπάχεται μεγαλύτερη ευθύνη για τις κοινωνικές, επαγγελματικές, πολιτιστικές οργάνώσεις, δηλαδή για τις συλλοχικές εκφράσεις της κοινωνίας των πολιτών. Στη φυσική, ψυχολοχική και ιδεολοχική βάση "της δημοκρατίας του ταμπουκά" η κοινωνία οφείλει να αντιτάξει θεσμούς και πρακτικές που θα

αναδεικνύουν την αναμέτρηση των επιχειρημάτων, την πειθώ, τη δημιουργικότητα και τη σύνθεση των απόψεων.